

MOLDVAI CSÁNGÓMAGYAR DALLAMOK SZÁLYKA RÓZSA ÉNEKE, VALAMINT FEHÉR MÁRTON,  
PAUN VASILE ÉS LEGEDI ISTVÁN HANGSZERJÁTÉKA ALAPJÁN

Garamvölgyi Anett

Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Ének-zene szak (minor), IV. évfolyam

(Főszak: Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Néprajz szak)

*Témavezetők:*

Dr. Dombi Józsefné Dr. Kemény Erzsébet, CsC, főiskolai tanár

Dr. Asztalos Bence, DLA, főiskolai docens

## 1. A MŰSOR ÖSSZEÁLLÍTÁSÁNAK SZEMPONTJAI

A moldvai csángómagyar népi kultúrával közel hat évvel ezelőtt kerültem először kapcsolatba. Ez a találkozás olyan nagy hatást gyakorolt rám, hogy célommá vált Moldova értékeinek megismerése, megértése és továbbéltetése. Azóta rendszeresen járok népzenei gyűjtő-utakra Bákó (Bacău) megyébe mestereimmel, Fábri Gézával, Fábri-Ivánovics Tündével és zenésztársaimmal együtt. Ottani tapasztalataim, itthoni tanulmányaim, valamint az előttem járt gyűjtők lejegyzései, felvételei jelentik muzsikám fő forrását és lelkét.

Moldva népi dallamkincse egyedülálló a maga nemében, hazánk dialektusterületei közül itt maradt fenn a legarchaikusabb népzenei anyag.<sup>1</sup> Ez a megállapítás egyaránt igaz a hangszeres és az énekes dallamvilágra. Előadásom során koboz-ének szólómmal igyekszem átfogóan és reprezentatíván egy színes csokorba rendezve megszólaltatni Moldova különleges ősi zenéjét. Az eltérő karakterű - giusto és parlando - énekek mellé nem csupán a kobzos gyűjtésekből, hanem a hegedű- és furulyajátékból ismert dallamokból is válogattam. Hangszerem adottságaiból következően ezek az adaptációk kisebb alakulásokon estek át, ám összeállításom kizárólag eredeti dallamokból megformált kompozíció. Lényeges számomra, hogy minden esetben a helyi közösség népzenei igényeinek határain belül maradjak.

Előadásom célja a változatos dallamok játéka és éneke során a koboz különböző funkcióinak megjelenítése, technikáinak bemutatása. A koboz felépítettségének köszönhetően nagyon sokféle szerepet betölthet, mivel egyaránt kiváló szóló és kísérőhangszer. Ez utóbbiként megjelenve ugyanúgy kísérhet más szólóhangszereket – hagyományosan hegedűt vagy furulyát – mint éneket. Nagy jelentőséggel bír a ritmizálásban, a dallamkiemelésben és a harmonizálásban.

Magyarországon a hagyományos pengetési technikával játszó moldvai kobzosoktól való gyűjtés viszonylag későn kezdődhetett meg,<sup>2</sup> így sajnos kevés hanganyag maradt az utókorra. Ugyanakkor ez a néhány felvétel is rengeteg hangszerhasználati részletet, technikai információt hordoz magában. A hazai kobozművészek körében nincs egységesen elfogadott rendszer sem a hangszer hangolását, sem a hangszerjáték módját, vagy a pengetési technikát illetően. Én ezekben a kérdésekben nem tudok és nem is szeretnék igazságot tenni, előképzettségemet tekintve azt hiszem egyértelmű, kinek az útját járom, ám mindenképp leszögezendő, hogy ez az út nem a többivel szemben, hanem mellettük halad.

---

<sup>1</sup> PÁVAI 2005

<sup>2</sup> A gyűjtés kezdete a romániai forradalom utáni évekre tehető (FÁBRI 2010 / 19.o.)

A hangolást illetően a legtöbb példa arra mutat, hogy legáltalánosabb az „alap – kvint – alap – kvárt” húrpárok beállítása. Ezzel talán a legtöbb újabb nemzedékű hazai kobzos egyetért, vitákat az alaphang meghatározása vet fel. Leggyakoribb a „D”, a „G”, és az „A” hangolás. Én ez utóbbit követem egyszerűen azon okból kifolyólag, hogy hangfekvésemhez ez illik.<sup>3</sup>

További fontos kérdéseket vet fel korunkban, hogy egyáltalán mit „szabad” játszani ezen a hangszeren. Vannak, akik ragaszkodnak az eredeti kobzos gyűjtések kizárólagos megszólaltatásához. Be kell látnunk, hogy ezek a dallamok igen hamar kimeríti lehetőségeink táráját. Bolya Mátyás a Zeneakadémia Koboz szakjának jelenlegi vezetője a következőképpen elmélkedik erről:

*„A koboz kapcsán mindenképpen szükség lenne egy vízióra, hogy milyen jövője lehet egy ilyen hangszernek, milyen szerepet szánunk neki az oktatásban, vagy éppen a színpadon, hogyan jelenjen meg korunk zenei életében. Válthat-e belőle kortárs hangszer vagy marad múzeumi illusztráció?”<sup>4</sup>*

Bolya Mátyás a játékmód és a játszott anyag tekintetében mesteremhez hasonlóan vélekedik. Nem korlátozódhatunk csupán az eredeti gyűjtésekre, azokból tanulva tovább kell haladnunk, akár koboztól független eredeti dallamanyagok átültetésével, a különböző hangszereken felgyűjtött zenék adaptálásával és énekkíséretetek megalkotásával. Véleményük szerint mindez nem zárja ki a stílusos játékmódot. Én ezzel teljesen egyetértek, és - mint fentebb olvasható - előadásomat ezen elvek alapján állítottam össze.

Csokrom három nagy részre osztható. Ezek, és a bennük szereplő dallamok a következők:<sup>5</sup>

1. Fehér Márton: Hora (kezes) táncdallam. Hegedűszóló adaptálása, „Éjjen azt álmodtam...” trunki giusto ének Veress Sándor gyűjtéséből
2. Miklós Györgyné Szályka Rózsa: „Úgy elmegyek rózsám valamerre...” parlando dal.
3. Paun Vasile: Hora (kezes) táncdallam kobzos gyűjtés alapján.  
Legedi István: Öves táncdallam. Furulyás szóló adaptálása.

---

<sup>3</sup> Szintén melléte szól a hegedű és az „A” furulya könnyen kézre eső kísérete.

<sup>4</sup> BOLYA 2009

<sup>5</sup> A felsorolt dallamok pontos gyűjtési adatai a dolgozat végén találhatóak.

## 2. AZ ELŐADÓI KONCEPCIÓ LEÍRÁSA

Az előző pontban írtam arról, milyen színes anyagot szeretnék bemutatni, továbbá, hogy ez az összeállítás milyen új kobzos felfogást és jövőbeli lehetőségeket tükröz. Most a kiválasztott anyagok mögöttes tartalmáról, szerkesztési elveimről és a felhasznált technikákról adok áttekintést.

*„Amit legelőször meg kell tanulnunk a kobzosoktól, hogy egyszerű eszközeiket nagyon kifinomultan, letisztultan használják, nincs benne semmi felesleges, mégis folyamatos újraélést jelent minden megismételt dallamrész.”<sup>6</sup>*

A népzene önmagában véve, eredeti kontextusában nem tekinthető művészetnek. Egykor természetesen fonódott össze az emberek életének mozzanataival, állomásaival. Különböző szinten a közösség minden tagjának birtokában volt.<sup>7</sup> Népzene csak akkor válhat művészetté, ha kikerül eredeti helyzetéből, funkciójából és más értelmezést nyer. Mikor színpadra kerül, szabályozott művészi megformálás és megjelenítés áll mögötte, tartalommal telik meg, gondolatokat, érzéseket közvetít. Ezekkel együtt az előadásmód a figyelem fenntartásának érdekében alakul a megfelelő dallamok kiválasztásával és összefűzésével.<sup>8</sup>

Csokrom összeállításánál arra törekedtem, hogy az anyag sokszínűsége mellett előadása is változatos, ugyanakkor tartalmilag és formailag egy nagy egészet alkotó legyen. Témám a szerelem, mely a szövegnek köszönhetően jól kirajzolódik. Fő vázát kezes táncdallamok adják, ehhez kontrasztként parlando dallamokat illesztetek.

Összeállításom három nagy részének megszólaltatásánál célom a következő technikai és előadásmódbeli elemek megjelenítése:

1. Az első rész egy kéttémás táncdallammal, Fehér Márton kezesével indul. Az „A” témát először parlando dallamként játszom el, majd a „B” téma során térek át az eredeti giusto előadásmódra. A kezes dallamok jellegzetessége az „eszta”, mely során a páros lüktetésben minden második egységre hangsúly kerül.<sup>9</sup> Nagyobb táncmulatságok alkalmával a koboz általában a kísérőhangszer szerepét töltötte be, kisebb közösségben viszont egyedül, egyetlen

---

<sup>6</sup> FÁBRI 2010 / 27.o.

<sup>7</sup> A népi kultúra minden ágáról elmondható, hogy művészetté akkor kezdett válni, mikor kikerült ebből az eredeti kontextusból.

<sup>8</sup> Mindezek megvalósítása közben viszont figyelemmel kell tartani, hogy az előadás ne váljon stílustalanná.

<sup>9</sup> FÁBRI 2010 / 34.o.

kobozsal is kielégíthették a táncosok igényeit.<sup>10</sup> Mikor egy táncdallamot szólóként adunk elő, mindig elsődleges a lüktetés pontos megtartása. A dallam zavartalanul variálódhat, a ritmus viszont semmiképp nem borulhat fel. Kíséret során a tartott alap mellett terc- és kvintlépegetés erősíti a főhangok menetét. Ez a jelenség szólóban a dallamjáték kiemelése mellett leginkább a tartott hangoknál figyelhető meg, a páros hangsúlyok viszont végig jelen vannak.

Fehér Márton kezéséhez egy azonos lüktetésű – kezes típusú – kis ambitusú pentaton népdalt kapcsolok. Moldvában előfordult, hogy az énekelt versszakok között más, azonos ritmusú dallamok variációi jelentek meg. Ennek szemléltetésekképpen az „Éjjen azt álmodtam” kezdetű dal közjátékként az előbbi hegedűszólóból adaptált dallamot használok. A giusto ének kísérete során két elterjedt technikát mutatok be: Elsőként a már említett alap- terc- kvintbillegéssel támasztom alá a dallamot, a következő lépésben pedig a hangszerjátékkal követem az ének főhangjait.<sup>11</sup> Ritkán, de előfordult Moldvában hogy az éneket kobozsal kísérték. A szólóhangszerek kíséretével ellentétben a hangerőarányok miatt itt a hangszernek illedelmesen az ének mögé kell halkulnia, ahhoz hogy ne nyomja el.

2. A második részben Miklós Györgyné Szályka Rózsa parlando előadásmódú dalát elevenítem fel. Kezdeként koboz szólóval vezetem be az éneklendő dallamot, ezt követően játékom átlép a kíséret szerepébe. Ez a parlando játékmód eltér az előzőtől, itt a pengetés kizárólagosan lefelé irányul szólónál és kíséretnél egyaránt, inkább zsongás, semmint tudatos ütemezés, kizárólag a dallamot hivatott alátámasztani. A giustonál megfigyelhető feszességet könnyed szöveg- és dallamcentrikusság váltja fel. „Billegés” az alap, terc, kvint között nem jellemző ilyen esetekben.<sup>12</sup>

3. A harmadik rész kizárólag szólókat tartalmaz: Paun Vasile kobzos kezes és Legedi István furulyás öves táncdallamait. A kezes lüktetéséről már szó esett az első rész kapcsán. Ez a dallamszóló Fehér Mártonéhoz hasonlóan egy „A” és egy „B” témából tevődik össze. Az „A” téma dallama jórészt végig az alapharmóniában mozog, egyedül a domináns hangnem

<sup>10</sup> „Lujzikalagorból, Trunkból, Bogdánfalvából, és Radojé faluból vannak adataink, amelyek arról tanúskodnak, hogy léteztek olyan kobzosok, akik kisebb, zárt csoportban egy kobozsal is tartottak rövidebb táncmulatságot.” (FÁBRI 2010 / 56.o.)

<sup>11</sup> Énekkíséret során jellemző hangszerjáték: „A koboz a folyamatos hang „törzshang” zengetése mellett a törzshang tercén és kvintjén lépeget. Ez a mozgás dallamkövetéssé, egyszerű ellenszólamná is fejlődhet. Ezek a lépegető hangok mindig rögtönzésszerűen, a gyakorlat és a pillanatnyi játékkedvvel összefüggésben születnek meg. A lépegetéssel a kobzos a dallamjátékhoz igazodik, azt erősíti, kijelöli a ritmikailag kiemelt helyeket.” (FÁBRI 2010 / 29.o.)

<sup>12</sup> Ritkán, tartott hang mellett jelenhet meg.

jelenik meg benne<sup>13</sup>. A „B” rész már nem ennyire autentikus, több harmónia váltakozik benne, ez Vasile egyedi stílusát tükrözi.

Az öves táncritmus szintén páros szerkesztésű, azonban lüktetésében nem a kettő, hanem az egy kerül nagyobb hangsúlyozás alá. Legedi István egyetlen témáját különböző fekvésekben és hangnemekben jelenítem meg. Az alapdallamot először az alsó oktávon, majd a domináns hangnemben ismétlem meg, végezetül pedig visszatérek az alapnak vett fekvésbe és hangnembe.

### 3. A MŰALKOTÁS TÖRTÉNETI ÉS ELMÉLETI KONTEXTUSÁNAK TISZTÁZÁSA

#### 3.1. Moldva népzenejének felfedezése, jellegzetességei

A történelmi Magyarország határain kívül, Moldvában él évszázadok óta a legkeletibb katolikus magyar népcsoport a moldvai csángók.<sup>14</sup> Kulturális elszigeteltsége miatt e tájegység képes volt töretlenül megőrizni népzenejét, mely összes dialektusterületünk közül a legarchaikusabb anyagokat foglalja magába.

A vidék zenei felfedezésére 1929 és 1933 között került sor, amikor Domokos Pál Péter, Veress Sándor, majd Balla Péter járta be a táj településeit énekes felvételeket készítve. Ugyanebben az időben végzett itt néprajzi gyűjtéseket Lükő Gábor. Az intézményes kutatást Jagamas János, Szegő Júlia és munkatársaik kezdték el az ötvenes években.<sup>15</sup> Az támogatói keretek csökkenése után Romániában Kallós Zoltán és más magángyűjtők folytatták a kutatást.<sup>16</sup> Legkésőbb a vidék hangszeres zenéje került vizsgálat alá. Moldva népzenei dialektusként való kezelése a vidék zenei hagyományainak feltárásával és a jellemzően moldvaiasnak ítélt sajátosságok feltérképezésével fokozatosan körvonalazódott.<sup>17</sup>

---

<sup>13</sup> Az „A” rész dallamának variációja Gyöngyös György szólójátékai között is gyűjtésre került.

<sup>14</sup> Eredetükkel kapcsolatban számos elmélet napvilágot látott, ám a feltételezések mellett annyi bizonyos, hogy ottlétük kezdete legalább 750 évvel ezelőtre tehető.

<sup>15</sup> 1955-ig közel 1800 dallamadat került ebbe az archívumba.

<sup>16</sup> Magyarországon időközben a Dunántúlra telepített moldvaiak zenekultúrájának feltárása folyt.

<sup>17</sup> PÁVAI 2008

A népzenei anyag összetételében szembetűnő a régies dallamrétegek hangsúlyossága, ezek között is feltűnően magas a kisambitusú dallamok száma. Nem ötfokú régies dallamból szintén itt található a legtöbb hazánkban. A dallamdíszítés hagyománya egyaránt fennmaradt idősebbek és fiatalabbak körében. Az ornamenseket egyaránt alkalmazzák rubato, parlando és giusto dallamokban, egyéni és csoportos éneklés során. A díszek elhelyezési módja a formarészek kiemelését szolgálja.

A hangszeres népzene gyakorlása hazánkban a moldvai magyarok körében a legjelentősebb. Jellegzetes hangszereik: hegedű, furulya, koboz. A furulya (sültü) pásztorhangszerként, guzsalyasban, házi multságok alkalmával szólalt fel.<sup>18</sup> A vidék állandósult hangszer-együtteseiben a dallamjátszó szerep általában a hegedűé volt (cinige, hedegü, muzsika), melyhez koboz társult. Kisebb jelentőségű táncalkalmak esetében a hegedűt helyettesíthette a furulya, de a kettő együtt ritkán fordult elő.<sup>19</sup> Ritka esetben volt példa egyetlen kobozzal való táncháztartásra is. A moldvai hangszeres tánczenében számos balkáni, illetve nyugat-európai hatás nyoma fellelhető. A táncdallamok elnevezése a legtöbb esetben román eredetű.

### 3.2.A koboz története, szakirodalma és jelenkora

A koboz története nagy múltra tekint vissza. Származása bizonytalan, keleti közvetítéssel kerülhetett őseink kezébe és az adatok szerint feltételezhető, hogy már a honfoglalás korában használták. Napjainkban népi hangszerként jelenik meg Romániában Moldova, Dobrudzsa, Munténia és Olténia területén. Magyar vonatkozásban a csángók kedvelt hangszere. Hazánkban való újrafelfedezése és használata az 1970-es években kezdődő nagy táncházmozgalom hatásának tudható be.

Szakirodalom terén elsőként Dr. Hankóczy Gyula neve említhető *Egy keleteurópai lantféle: a koboz* című tanulmányával.<sup>20</sup> Őt követte Kobzos Kiss Tamás, aki kutatási eredményeiről, elméleteiről *Hegedű és koboz* írásában számolt be. Ezek mind inkább csupán elméleti tapogatózások voltak, az első gyakorlatban alkalmazható írást Bolya Mátyás adta, mely a következő nevet viseli: *Kobozjáték a mai táncházas gyakorlatban*.<sup>21</sup> Fábri Géza: *Koboziskola 1-2*.<sup>22</sup> videó-filmmel is kiegészült oktatóanyaga 2008-ban látott napvilágot. Ezen az elven -

<sup>18</sup> Ehhez hasonló szerepet tölt be a kaval és a tilinkó.

<sup>19</sup> PÁVAI 2008 /12.o.

<sup>20</sup> HANKÓCZI 1988

<sup>21</sup> BOLYA 2001

<sup>22</sup> FÁBRI 2008

bár figyelmetlenül azonos címmel - törekedett hasonló célú kiadvány létrehozására Horváth Gyula és Németh László.<sup>23</sup>

A hagyományosnak tekinthető játékmód objektív bemutatása lehetetlen.<sup>24</sup> Már említettem, hogy az erre vonatkozó gyűjtések viszonylag későn kezdődtek meg, illetve a gyűjtött anyagok száma nem túl nagy, ezért általános érvényű következtetéseket nem vonhatunk le. A hangszer jelentősége viszont megkérdőjelezhetetlen. A 20. század végén még jellemző a Romániában élő kobzosok jelenléte. A román és csángó kobzosok játékmódja összemosódik, folyamatos hatás és visszahatás figyelhető meg közöttük, ennek oka, hogy a helyi igények, a zenészek, a táncalkalmak és a tánc típusok közel azonosak voltak. Ebből kiindulva a jövőben érdemes volna nagyobb figyelmet szentelni a románok által készített gyűjtéseknek. Alaposabb feltárásuk és tanulmányozásuk, bizonyára sok értékes adatot rejtenek még magukban.

Napjainkra sajnos az igazi moldvai kobzosok már kihaltak. Fontos feladatává válik tehát a ma élő magyar kobzosok számára, hogy fenntartsák ezt a népi hangszerkultúrát, illetve, hogy visszatartsák a Moldvaiaknak elveszett értékeit. Ezt a kint működő csángómagyar oktatási program minden bizonnyal lehetővé is teszi majd. További jelentős és egyre inkább halaszthatatlan kérdéssé válik ugyanakkor a népzenei keretek körbehátárolása. A „hagyományéltetés” nem jelent egyet a gyűjtött anyag utánzásával. Nem szorítkozhatunk örökre csupán arra a néhány elődeink által készített felvételre, nyitnunk kell, adaptálnunk és átértelmeznünk. Erre szeretnék műsoromban példát mutatni.

---

<sup>23</sup> HORVÁTH-NÉMETH 2011

<sup>24</sup> BOLYA 2001

## A MŰSORSZÁMOMBAN SZEREPLŐ DALLAMOK GYŰJTÉSI ADATAI:

### Hora

Adatközlő zenész: Fehér Márton (Külsőrekecsin)

Gyűjtő neve: Kobzos Kiss Tamás, Németh István

Gyűjtés ideje és helye: 1994, Budapest

Forrás: Balogh Sándor: Moldvai hangszeres dallamok 116. o.<sup>25</sup>

### Úgy elmegyek, rózsám, valamerre

Adatközlő énekes: Miklós Györgyné Szályka Rózsa (Klézse)

Gyűjtő neve: Kallós Zoltán

Gyűjtés ideje és helye: 1963, Klézse

Forrás: ZTI – Leltári szám: 6159c

### Hora (de la Somusca)

Adatközlő zenész: Paun Vasile (Radoaia)

Gyűjtő neve: Draskóczy Lília, Németh László

Gyűjtés ideje és helye: 2004. 11. 06, Budapest

### Öves

Adatközlő zenész: Legedi István (Klézse)

Gyűjtő neve: Kerényi Róbert

Gyűjtés ideje: 1990-es évek

---

<sup>25</sup> BALOGH 2001

## IRODALOMJEGYZÉK

BALOGH Sándor

2001 Moldvai hangszeres dallamok sültün, kobzon, hegedűn. Budapest

BOLYA Mátyás

2009 Koboz és / vagy iskola? Folkmagazin 2009/1

FÁBRI Géza

2008 Koboziskola 1-2. Mester Tanoda Alapítvány, Szeged

2010 Moldvai énekek és táncdallamok kobozkísérete. Szakdolgozat. Nyíregyházi Főiskola, Bölcsészettudományi kar, Ének-zene, Népzene szak

HORVÁTH Gyula – NÉMETH László

2011 Koboziskola. Hagyományok Háza, Budapest

KALLÓS Zoltán

1973 Új guzsalyam mellett. Kriterion Kiadó, Kolozsvár

PÁVAI István

2005 A magyar népzene moldvai dialektusa. In: Pávai István: Zene, vallás, identitás a moldvai magyar népeletben. Budapest, Hagyományok Háza, 162-180.

2008 Folkszemle 2008. június [online]

[http://www.folkradio.hu/folkszemle/pavai\\_moldvaidialektus//index.php](http://www.folkradio.hu/folkszemle/pavai_moldvaidialektus//index.php)

A Pályamunka lezárásának dátuma: 2014. május. 6